

есеї, спогади, свідчення, літописання, документи Другої світової війни. – [І–ше репр. вид.]. – Львів: Меморіал, 1992. – С.793–795.

УДК 94(477)«1945/1991»:327.3

Кульчицька О. В.,

кандидат історичних наук, доцент,
докторантка кафедри новітньої історії,
Запорізький національний університет
(Україна, Запоріжжя), olenakulchitska@rambler.ru

References

1. Artemijchuk T. Noryl's'ki tabory: Tabirnyk E-058 (spogady) / T. Artemijchuk. – B.m, b.r., 1999. – 254 s.
2. Borec' Ju. OUN–UPA. Shljahamy lycariv idei' i chynu / Ju. Borec'. – K.: Ukrai'ns'ka Vydavnycha Spilka, 2008. – 231 s.
3. Gajdamaha A. Ne narikaty na temrjavu / A. Gajdamaha // Dzerkalo tyzhnja. – 2002. – №7 (382). – S.2.
4. Grycaj O. Zhyttja i dijat'nist' Jevgena Konoval'cja do revoluciji' 1917 r. / O. Grycaj // Jevgen Konovalec' ta jogo doba. – Mjunhen, 1974. – S.17–43.
5. Duzhyj P. Roman Shuhevych – polityk, voi'n, gromadjanyn / P. Duzhyj. – L'viv: Galyc'ka Vydavnycha Spilka, 1998. – 253 s.
6. Zhulkovs'ka O. U nas nema zerna nepravdy za soboj / O. Zhulkovs'ka. – Ternopil': Ukrmedknyga, 2005.
7. Kipiani V. Chas bez Nadii' / V. Kipiani [Elektronnyj resurs] // Internet-vydannja Ogljadach. – 2006 (17 serpnja). – S.26–28. – Rezhym dostupu: <http://www.obozrevatel.com/news>.
8. Knysh Z. Pered pohodom na shid: Spogady i materialy do dijannja Organizacii' Ukrai'ns'kyh Nacionalistiv u 1939–1941 rokah: u 2 ch. / Z. Knysh. – Toronto: Sribna surma, 2002. – Ch.2.
9. Kuz'movych O. Geroi'nja nashoi' mladosti: Chym bula OUN dlja molodi v 30–h rokah / O. Kuz'movych // V borot'bi za Ukrai'ns'ku Derzhavu: eseї, spogady, svidchennja, litopysannja, dokumenty Drugoi' svitovoi' vijny. – [I–she reпр. vyd.]. – L'viv: Memorial, 1992. – S.751–757.
10. Litopys Ukrai'ns'koi' Povstans'koi' Armii'. – Toronto – L'viv, 1992. – T.28: Vydavec' SP «Litopys UPA», 1997. – S.44–45, 98.
11. Mudryk S. Na dopytah i sudylshhi gestapo ta konctaborovi etapy / S. Mudryk // V borot'bi za Ukrai'ns'ku Derzhavu: eseї, spogady, svidchennja, litopysannja, dokumenty Drugoi' svitovoi' vijny. – [I–she reпр. vyd.]. – L'viv: Memorial, 1992. – S.431–457.
12. Na zov Kyjeva: Ukrai'ns'kyj nacionalizm u Drugij svitovij vijni: zb. 10ed., spog. i dok. / [10ed. – upor. M. Slaboshpyckyj, V. Stecenko]. – Toronto: N'ju–Jork, 1985. – 542 s.
13. Ovsijenko V. Interv'ju z Oksanoju Popovych / V. Ovsijenko // Virtual'nyj muzej dysydents'kogo ruhu [Elektronnyj resurs]: stvoreno za spryjannja mizhnarodnogo fondu «Vidrodzhennja». – System. vymogy: Pentium–226: 36 Mb RAM. – Rezhym dostupu: <http://www.khpg.org/archive/index.php>.
14. Pomerla Oksana Popovych: Informacijnyj bjuletен' Muzeju–arhivu ukrai'ns'kogo samvydavu MBF «Smoloskyp» (mizhnarodnyj blagodijnyj fond) // Ukrai'ns'kyj samvydav. – 2004. – №2 (10). – S.6. – Rezhym dostupu do zhurn.: mbf@smoloskyp.kiev.ua.
15. Stepanjuk S. Ukrai'ns'ki zhinky v nimec'kyh v'jaznychah Kremincja i Rivnogo / S. Stepanjuk // V borot'bi za Ukrai'ns'ku Derzhavu: eseї, spogady, svidchennja, litopysannja, dokumenty Drugoi' svitovoi' vijny. – [I–she reпр. vyd.]. – L'viv: Memorial, 1992. – S.768–771.
16. Froljak–Eljjashevs'ka O. Taborova «likarnja» – fabryka smerti / O. Froljak–Eljjashevs'ka // V borot'bi za Ukrai'ns'ku Derzhavu: eseї, spogady, svidchennja, litopysannja, dokumenty Drugoi' svitovoi' vijny. – [I–she reпр. vyd.]. – L'viv: Memorial, 1992. – S.793–795.

Mamrotskaya O. A., candidate of Historical Sciences, Assistant of the Department of Sociology, Philosophy and Law of the Odessa national academy of food technologies (Ukraine, Odessa), ksenia.3891103@gmail.com

The Ukrainian women's of nationalist subfield in memoiristics

The role of women who took part in the struggle of OUN and UPA during the Second World War is analyzed. One can say with certainty that it was thanks to the memories of eyewitnesses and participants about themselves and their comrades-in-arms that full information about women of Ukraine, their functions in conditions of the underground, persecution by the authorities when they fell into the hands of the police, the NKVD organs was revealed. In full, in particular in the memoir, the events of those times and persons who took part in the struggle of the OUN and UPA, including women's figures, are depicted.

Memoirs are conventionally divided into two categories according to the time and place of their publication. Firstly, these are works written by former UUA warriors and OUN members already in emigration, and secondly, it is a group that consists of memoirs and memoirs that have been waiting for publication for a long time. This memoir was waiting for its time – it was printed already in independent Ukraine.

Keywords: migration, memoirs, women of Ukraine, Organization of Ukrainian nationalists, Ukrainian insurgent army.

***

УКРАЇНЬСЬКА РСР в ООН у 1945–1991 р.: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

Проблема діяльності УРСР в ООН у 1945–1991 рр. не нова, але доволі актуальна. Адже плідна співпраця представників УРСР в ООН в окреслений період характеризувалась значним внеском у справу збереження миру і колективної безпеки, відстоюванням прав і свобод представників інших націй і підготовкою підґрунтя для дипломатії нової генерації.

У статті запропоновано концептуальний підхід до діяльності УРСР в ООН у зазначений період. На думку автора, його слід розглядати в контексті розвитку міжнародних відносин, крізь призму зовнішньої політики РСР, але бачити при цьому зовнішньополітичні складові дипломатії УРСР, яка спрямовувала свою діяльність на обстоювання інтересів власної республіки і представників інших країн – членів ООН. Виокремлено основні фактори, що визначали специфіку української дипломатії в зазначений період. А запропонована періодизація дозволила показати безпосередні дії української дипломатії в Організації Об'єднаних Націй у 1945–1991 рр., виконуючи свої повноваження у межах статутних норм.

Здійснюючи огляд функціонування української дипломатії, підкреслено основні напрями її діяльності, які свідчать про внесок республіки у розв'язання важливих питань міжнародного розвитку. Зокрема, наголошено на активній роботі українських дипломатів у боротьбі з гонкою озброєння та підтримкою інших народів у їх антирасистській діяльності. У підсумках підкреслюється необхідність вивчення позитивного досвіду української дипломатії попередніх років для сучасників.

Ключові слова: ООН, діяльність, українська дипломатія, особливості, досвід.

На сучасному етапі імідж країни на міжнародній арені для суспільства є доволі важливим, оскільки допомагає йому консолідуватися, розвиває почуття самоповаги до своєї країни, сприяє формуванню патріотизму у молодого покоління й водночас наштовхує на роздуми з приводу прорахунків або невдач, спонукаючи звертатись до досвіду минулих років, шукаючи відповіді на нагальні питання сьогодення, в тому числі і, в царині дипломатії та участі нашої країни в Організації Об'єднаних Націй.

Зазначимо, що проблема діяльності УРСР в ООН у 1945–1991 рр. не нова, але доволі актуальна. До неї неодноразово звертались і продовжують звертатися представники дипломатичних кіл і науковці. Однак, на сучасному етапі, коли випрацьовується свідома громадянська позиція мешканців України, вкрай важливо генерувати спадкоємність поколінь з урахуванням української дипломатичної традиції, використовуючи і досвід її діяльності в ООН. Тому, мета публікації полягає у формуванні концептуального підходу діяльності УРСР в ООН у 1945–1991 рр., а характеристика функціонування української дипломатії у відповідний період дозволяє розкрити її завдання.

Звертаючись до даної проблематики, слід звернути увагу на погляди представників української дипломатії, які безпосередньо працювали в ООН і знають проблему зсередини. На сторінках їх публікацій закарбований досвід попередніх поколінь і велика праця речників української дипломатії. Практичний внесок української дипломатії у співпрацю з ООН з точки зору дипломатичного досвіду підкреслив ветеран української дипломатії І. Турянський [1]. Подібний підхід спостерігається і у д.і.н В. С. Бруза. Він наголосив, що в складних умовах контролю з боку Москви, українська дипломатія провела велику, корисну, багатозначну роботу в інтересах народу України [2, с. 102].

Наразі, діяльність України в міжнародних організаціях, включно з ООН та низкою регіональних структур, залишаються одним з пріоритетних напрямків наукових досліджень. Тому, оцінюючи функціонування української дипломатії в ООН, слід використовувати науковий, а не політизований чи емоційний підхід, який вимагає врахування конкретної–історичного фактора [3, с. 56].

У підходах сучасних науковців В. Копійки [4, с. 7], Л. Чекаленко [5], С. Віднянського та А. Ю. Мартинюк [6, с. 56] звертається увага на те, що розвиток зовнішньополітичної парадигми України доцільно розглядати впродовж тривалого історичного періоду історії української державності, і нівелювати радянську епоху у цьому ланцюзі не можна.

До того ж, слід брати до уваги загальну картину світоустрою, на фоні якої розвивалась діяльність української дипломатії в ООН. На наш погляд, її доволі вдало характеризували такі зарубіжні дослідники, як П. Кальвокорессі [7] та Дж. Л. Геддіс [8].

Поділяючи погляди вище зазначених дослідників додамо, що зовнішньополітичний поступ Української РСР в ООН варто досліджувати в контексті розвитку міжнародних відносин, крізь призму зовнішньої політики СРСР, але бачити при цьому зовнішньополітичні складові дипломатії Української РСР, спрямованої на обстоювання інтересів республіки й представників інших націй.

Грунтуючись на значному доробку дипломатів, сучасних та зарубіжних науковців, спробуємо запропонувати власний концептуальний підхід до зовнішньополітичної парадигми української дипломатії в ООН 1945–1991 рр. Наголосимо, що розглядати її слід у взаємодії трьох чинників: зовнішньополітичному, внутрішньополітичному та ментальному. Розглянемо цей концептуальний підхід більш детально.

Беручи до уваги доволі потужний *зовнішньополітичний чинник*, стає зрозуміло, що діяльність українських дипломатів в ООН розгорталась на тлі епохи. Адже після Другої світової війни на позицію лідерства у світі стали претендувати дві держави – СРСР і США. Вони згуртували навколо себе прихильників своєї політики й поширили свої впливи на країни, яким імпонувала їх ідеологія. Це дало підстави говорити про існування двох світів: «світу капіталізму» та «світу соціалізму» й, відповідно, зовнішньополітичні зв'язки, що оберталися навколо цих світів. Політичне суперництво «протилежних світів» та їх ідеологічне протистояння призвело до формування біполярної системи міжнародних відносин та довготривалої «холодної війни».

Цей період породив почуття взаємної недоброзичливості і жахів між супердержавами, підігрівався міфами, що перетворювало ворожість і ненависть на міжнародній арені на конфронтацію політичних сил. А протиріччя, породжені «холодною війною», домінували протягом життя цілого покоління. Обидві супердержави прагнули залякати одна одну й ефективними засобами для цього уважали гонку озброєння, яка тримала увесь світ у напрузі [9, с. 3].

Коливання настроїв представників світової спільноти в роки «холодної війни» яскраво проявлялись і в діяльності ООН, та позначилися на представниках

української дипломатії, які працювали в її структурі. Вони, у свою чергу, керувались не тільки розумінням міжнародної ситуації, а й зовнішньополітичним курсом, тісно пов'язаним із внутрішньою політикою вищого керівництва держави. Отже, у взаємозв'язок вступав другий – *внутрішньополітичний чинник*, який охоплював ідеологічну складову і зобов'язував представників української дипломатії рухатись у форваторі зовнішньої політики СРСР.

Третій – *ментальний чинник*, спрямовував представників Української РСР на пошук засобів реалізації поставлених перед ними цілей в конкретно історичних умовах. Зовнішньополітична діяльність української дипломатії в ООН в умовах «холодної війни» спонукала їх до активних дій, спрацьовуючи на імідж УРСР, оскільки на міжнародній арені вони представляли, насамперед, інтереси республіканського МЗС, а не союзного.

Взявши до уваги, що одним з провідних завдань дипломатії був і залишається позитивний імідж країни, яку вони представляють, слід розуміти, що внутрішні переконання виразників української дипломатії 1945–1991 рр. спрямовувались, перш за все, на гідне позиціонування Української РСР на міжнародній арені [10, с. 31]. Таке усвідомлення сприяло виробленню особливого стилю роботи української дипломатії, не дозволяло їй стати сліпим копіюванням дипломатії СРСР, а отже свідчило про наявність в ООН власної української дипломатії, яка здійснила внесок у справу збереження миру, колективної безпеки, відстоювання прав націй на самовизначення та брала участь у розв'язанні ряду інших проблем на міжнародній арені.

В умовах «холодної війни», пошук шляхів вирішення багатьох міжнародних протиріч знаходився в площині багатосторонньої дипломатії, яка вимагала щоденної напруженої роботи, виваженості та гнучкості. Тому дипломати УРСР демонстрували відданість своїй справі, наполегливо просували свої пропозиції, демонстрували активність, ініціативність з тих чи інших питань, що розглядалися в органах ООН. Участь у вирішенні багатьох міжнародних проблем покращувала досвід українських дипломатів, формувала відповідальність за доручену справу, а отже спрацьовувала і на власний імідж, і на імідж республіки.

Безумовно, функціональність української дипломатії в ООН у зазначений період була специфічною, і вплив усіх трьох факторів, у меншому чи більшому прояві, позначився на напрямках дипломатичної роботи представників УРСР у міжнародній організації. Тому, в діяльності української дипломатії в ООН у 1945–1991 рр., слід виділити декілька періодів:

1. 1945–1953 рр. – вихід української дипломатії на міжнародну арену та її зовнішньополітичні кроки в умовах конфронтації між США та СРСР.

2. 1953–1964 рр. – робота представників УРСР в ООН в період «відлиги» й нарощування міжнародної напруженості.

3. 1964–1975 рр. – діяльність постпредів Української РСР в ООН у стадії розрядки міжнародної напруженості.

4. 1975–1985 рр. – зовнішньополітичний поступ української дипломатії в умовах загострення конфронтації та нарощування гонки озброєння.

5. 1985–1991 р. – активізація функціонування дипломатів Української РСР на етапі завершення

«холодної війни» та вихід на рівень вироблення нового зовнішньополітичного курсу, спрямованого на зміцнення миру та міжнародної безпеки.

Відповідно до періодизації, зупинимось на проявах української дипломатії більш детально. Під час першого періоду Українська РСР у 1945 р., стала країною – співзасновницею Організації Об'єднаних Націй, що дало їй можливість заявляти про себе на міжнародній арені й долучатись до розв'язання багатьох проблем міжнародного життя. Представники Української РСР здійснили вагомий внесок у розробку Статуту ООН. Міністр закордонних справ республіки Д. Мануїльський очолював на конференції комітет, який готував Преамбулу цього документу і перший розділ – цілі і принципи діяльності ООН. З ініціативи УРСР до Статуту було включено низку важливих положень, зокрема, про сприяння міжнародному співробітництву в розв'язанні економічних і соціальних проблем, про загальну повагу та дотримання прав і основних свобод людини незалежно від расової належності, статі, мови та релігії тощо. Заслугове на увагу і те, що під текстом основного документу ООН стоять підписи української делегації – Д. Мануїльського, І. Сеніна, О. Палладіна та М. Петровського [11, с. 37].

Однак, вже в наступні роки, кроки української дипломатії зазнали обмежень, обумовлених зовнішньополітичними та внутрішньополітичними чинниками. Так, після промови американського президента у 1947 р. у Фултоні, світ став на шлях «холодної війни». (Вперше термін був уведений до наукового обігу завдяки американському підприємцю і політику Б. Баруху – О. К.). У широкому розумінні він сприймається, як синонім слова «конфронтація» і застосовується для характеристики всього періоду міжнародних відносин від закінчення Другої світової війни до розрядки між СРСР та США, а у вузькому сенсі під цією дефініцією розуміють балансування на межі війни, тобто гостру фазу конфронтації.

Перші кроки української дипломатії були обережними, але доволі впевненими. Значні втрати УРСР у Другій світовій війні, неймовірне прагнення її мешканців жити у мирі та активна позиція представників УРСР в ООН, сформували у світової спільноти довіру до народу України й до її представників в ООН. Така ситуація сприяла тому, що в 1948–1949 рр. УРСР стала непостійним членом Ради Безпеки ООН. Виконуючи свої повноваження, українська дипломатія активно виступала на підтримку індонезійського народу, який виборював право на незалежне існування, стояла на позиціях сприяння входженню інших націй до складу ООН.

Перший період для української дипломатії виявився надзвичайно важливим, оскільки УРСР стала не тільки дійсним членом міжнародної організації, а й завдяки харизматичності її представників, змогла завоювати довіру у міжнародній спільноті й проявити свою активність в ООН.

Певних успіхів українська дипломатія досягла під час *другого періоду: у 1953–1964 рр.* Він супроводжувався зміною вищого керівництва та зародженням на різних рівнях суспільства тенденцій, спрямованих на звільнення догматів, які на відміну від сталінської зовнішньої політики були більш реалістичними і схильними до більш-менш об'єктивного аналізу міжнародних відносин. Країни світу залишались у стані

«холодної війни», і тепер, наявність та кількість ядерної зброї дозволяла їм, демонструвати одна одній свої м'язи. Однак зміна вищого керівництва в СРСР (після смерті Й. Сталіна до влади прийшов М. Хрущов – О. К.) призвела і до трансформаційних змін у дипломатії.

Не дивлячись на суперечливість свого характеру, М. С. Хрущов, все-таки, повернув до концепції мирного існування та висунув її на перший план. Також, сприяв іншим новаціям в зовнішній політиці, налагодженню зв'язків із західними країнами, а внутрішньополітична лібералізація, у свою чергу, сприяла активізації діяльності українських дипломатів.

Основними напрямками їх роботи у даний період стає *боротьба* з гонкою озброєння, виступи з трибун ООН на підтримку миру, сприяння країнам, що виборювали право на незалежне існування, прав і свобод їх мешканців та розширення своєї присутності у спеціалізованих органах ООН: ЮНЕСКО (1954), МОП (1954), МАГАТЕ (1957) та ін.

Для проявів своєї дипломатичної позиції українська дипломатія завжди використовувала трибуну Генеральної Асамблеї ООН. Саме на її сесіях представники самих різних націй заявляли про своє ставлення до міжнародних проблем. Виступи українських дипломатів спрямовувались на підтримку мирного співіснування країн світу. Наприклад, голова української делегації Л. Паламарчук, під час XI сесії ГА ООН наголошував на потребі розв'язання ряду політичних, економічних та соціальних питань, оскільки вони мали важливе значення для зміцнення і збереження довіри між народами. На його думку, виконання резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, сприяло б розрядці міжнародної напруженості [12, с. 207].

Вже з 1958 р. у Нью-Йорку стало діяти Постійне представництво України при ООН, першим представником якого було призначено П. Удовиченка (1958–1961). Це був результат наполегливої праці української дипломатії в ООН, атакожздатність заявляти про Україну на міжнародній арені і формувати власну школу дипломатії.

Прикладом активної роботи представників української дипломатії стала низка декларацій, конвенцій, і договорів, безпосереднє відношення до яких мали українські дипломати.

Нарощування озброєння провідними країнами світу в зазначений період тримало світ у напрузі, а Карибська криза 1962 р. змусила лідерів СРСР та США дійти висновку про небезпеку силових методів впливу та потребу контролю за ядерною зброєю. Тому, одним з важливих кроків на даному етапі став Договір про заборону ядерних випробувань в атмосфері, космічному просторі та під водою (1963), підписаний УРСР 8.01.1963 р., й ратифікований 26.11.1963 р. [13].

В окреслений період українська дипломатія усіяко підтримувала країни Африки, що боролись за свою незалежність і стала учасницею окремих документів міжнародної ваги у цьому напрямку. Так, на XVIII сесії ГА ООН 28 жовтня 1963 р. делегація УРСР внесла низку доповнень і поправок до Декларації про ліквідацію усіх видів расової дискримінації, які мали неабияке значення для усієї світової спільноти.

Отже, даний період дозволяє простежити специфіку української дипломатії в ООН, яка проявлялась у її

ініціативності та активності, але, її діяльність не змогла набрати значних обертів, оскільки відчувала на собі стримуючі дії з боку Кремля.

Певних змін діяльність постпредів України зазнала у 1964–1975 рр. і 1975–1985 рр., що характеризувалася коливаннями активності, яка розвивалась на тлі продовження «холодної війни» та трансформаційних змін у дипломатії, пов'язаних з так званою «Брежневською епохою» й політикою П. Шелеста (1963–1972) і В. Щербицького (1972–1989) в Українській РСР. У цей час на перше місце були поставлені задачі зміцнення згуртованості соціалістичних країн, надання підтримки в національно-визвольній боротьбі країнам «третього світу». Потреба в проведенні політики мирного існування нікуди не зникла, але у своїй пріоритетності поступалася місцем першочерговим завданням, тобто так званім питанням інтернаціональної дружби [14, с. 35].

1964–1975 рр. слід розглядати, як період розрядки.

Активна робота українських дипломатів в ООН сприяла поширенню їх авторитету в органах міжнародної організації й обранню на високі посади. Наприклад, у 1970 р. українська РСР була обрана віце-головою XXV сесії Генеральної Асамблеї ООН, що дало право нашій делегації брати участь у керівному органі Генеральної Асамблеї – Генеральному комітеті. Україна також була обрана до складу двох важливих постійних органів ГА ООН – Комітету по мирному використанню дна морів та океанів і Спеціального комітету по боротьбі з апартеїдом [15, арк. 43].

Безумовно, ініціативу в полеміці щодо роззброєння і безпеки у світі проявляли представники СРСР, однак делегація УРСР залучалася до таких дискусій і спільно з іншими соціалістичними країнами, виступала співавтором багатьох документів, зокрема, внесеного на розгляд Генеральної Асамблеї проекту Декларації про міжнародну безпеку, а також резолюції про підтримку Договору про заборону розміщення на дні морів і океанів і його надрах ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення від 11 лютого 1971 р. [16, с. 56]. Такий підхід продемонстрував прагнення дипломатичних кіл до консенсусу. А вже 1.03.1971 р. договір вже був підписаний.

Українська дипломатія доклала зусиль в напрямку дій, спрямованих на ліквідацію зброї масового знищення. Так, разом з делегатами 34 країн світу на XXVI сесії Генеральної Асамблеї, делегація УРСР внесла проект резолюції щодо Конвенції про заборону розробки, виробництва і нагромадження запасів бактеріологічної (біологічної) зброї і токсинів та про їх знищення. З деякими змінами документ був схвалений резолюцією Генеральної Асамблеї від 29 листопада 1971 р. Він став першим в історії міжнародних відносин заходом справжнього роззброєння, що передбачав повну ліквідацію одного з видів зброї масового знищення [17, с. 121–122].

Керуючись принципом мирного співіснування, Українська РСР 28 березня 1972 р. внесла на розгляд Комітету по роззброєнню проект Конвенції про заборону хімічної зброї. У такий спосіб, українська дипломатія переконували світове співтовариство у тому, що УРСР виступає за повне впровадження в життя принципу Декларації про зміцнення міжнародної безпеки, послідовної боротьби за мир, свободу і безпеку

народів, за розв'язання сучасних міжнародних проблем, за підвищення ефективності й дієвості Організації Об'єднаних Націй [18, с. 17].

Цілком логічно в зазначений період виглядало зосередження уваги українських дипломатів на боротьбі з колоніалізмом, расизмом та апартеїдом.

Одним з переконливих доказів конструктивної ролі постпредів УРСР у цьому напрямку стала їх активна участь щодо подолання негативних явищ расизму та апартеїду в Південній Африці. Майже усі члени ООН засуджували апартеїд, але значну роботу, спрямовану на досягнення практичних результатів, виконували дипломати, які працювали у Спецкомітеті проти апартеїду. Керівництвом організації, практичною реалізацією по втіленню в життя рішень Генеральної Асамблеї, Ради Безпеки ООН та інших компетентних органів у Спецкомітеті проти апартеїду, займалися Нігерія та Україна [19, с. 41].

Наступний період: 1975–1985 рр., був гострим, але не менш насиченим для українських дипломатів.

На даному етапі постпреди республіки продовжили роботу у напрямку боротьби з апартеїдом та гонкою озброєння. Наприклад, 9 листопада 1976 р. ГА ООН утворила Спеціальний комітет з питань розробки міжнародної конвенції проти апартеїду в спорті, до складу якого було включено і Українську РСР [20; 23, с. 6].

Важливе значення мала Декларація про поглиблення та зміцнення розрядки міжнародної напруженості від 19 грудня 1977 р.

Пріоритетними залишалися і кроки, що сприяли обмеженню гонки озброєння та подоланню конфронтаційних загострень. 10 квітня 1981 р. постійним представником УРСР при ООН В. О. Кравцем від імені Української РСР була підписана Конвенція про заборону чи обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних пошкоджень, або мають невибіркову дію [21, с. 564].

Активна робота української дипломатії в попередні роки й в зазначений період, спрямовувалась на підтримку мирних ініціатив, безпекового простору та прав інших націй на самовизначення, сприяла зростанню позитивного іміджу Української РСР в ООН. Як наслідок – Українська РСР у 1984–1985 рр. вдруге обрана непостійним членом Ради Безпеки ООН, де вдале головування здійснювали українські постпреди в ООН – В. О. Кравець та Г. Й. Удовенко.

Нарешті, п'ятий період – 1985–1991 рр. привів до динамічних змін. Політика гласності, перебудови та нового політичного мислення в СРСР, пов'язані з М. С. Горбачовим, відобразилася як на внутрішньополітичних змінах, так і зовнішньополітичних ініціативах української дипломатії. Особливість цього періоду полягала у тому, що на відміну від попередніх років, українські дипломати вже не отримували директив з Москви, а керувалися настановами республіканського МЗС. Така ситуація, у свою чергу, сприяла підвищенню ініціатив і активних дій представників української дипломатії в Організації Об'єднаних Націй.

В зазначений період увага української дипломатії концентрувалась на забезпеченні належного рівня участі республіки у сесіях по розгляду політичних, економічних, соціальних, правових питань та на діяльності в спеціалізованих установах ООН.

Своєрідним статистичним показником щодо активізації української дипломатії в міжнародній організації стало вирішення ключових проблем сучасності на сесіях Генеральної Асамблеї ООН. Так, у 1986 р. році представники республіки здійснили 65 виступів, українська делегація взяла участь у 8 спільних заявах соціалістичних країн і стала співавтором 45 резолюцій [22, арк. 104].

Вже у 1990 р. УРСР перебувала членом 15 міжнародних організацій, брала участь у понад 60 постійних або тимчасових органів. До цього часу Українська дипломатія в ООН краще переосмислила власну діяльність і переорієнтувала її на нові підходи і, головним чином, на встановлення двосторонніх відносин із закордонними державами [23, с. 5, 6].

Демократичні зміни, пов'язані з політикою гласності, сприяли активізації діяльності постпредів України. На всіх публічних форумах і зустрічах звучав голос української дипломатії і, у такий спосіб, намагалися доводити, що «...існувала не тільки радянська», а й українська школа дипломатії» [24, с. 55].

У цей час представники України брали активну участь в засудженні расизму на сесіях Генеральної Асамблеї, в Раді Безпеки, Економічній і Соціальній Раді, в інших органах ООН. Це засвідчувало продовження антиапартеїдної діяльності української дипломатії, що не обмежувалась рамками Спецкомітету.

Виступаючи на сесії ГА ООН у грудні 1989 р. в ролі в.о. голови Спецкомітету проти апартеїду, поспред України Г. Й. Удовенко наголосив, що ліквідація апартеїду мирним шляхом не тільки бажана, але й можлива – через переговори між урядом Преторії і представниками більшості населення країни [25, с. 75]. Безумовно, при оцінці ліквідації режиму апартеїду, слід враховувати низку різних факторів: антирасистські дії інших країн, антиапартеїдний рух у світі та боротьбу самого народу Південної Африки. Але, враховуючи ці фактори і не перебільшуючи ролі української дипломатії, слід зазначити, що планомірна робота української дипломатії проти апартеїду виглядала переконливо.

У 1991 р. «холодна війна» завершилась поразкою СРСР. На зміну біполярній системі прийшли зміни на міжнародній арені, що породили нові і загострили старі конфлікти, посилюючи нестабільність в різних регіонах світу. На цьому тлі розпочалась нова сторінка історії української дипломатії в ООН, яка триває донині.

Підсумовуючи все вищенаведене зазначимо, діяльність УРСР в ООН у 1945–1991 рр. здійснювалась у межах чітко виражених періодів, комплексний розгляд яких і дозволяє простежити еволюційний шлях України в Організації Об'єднаних Націй. При цьому слід брати до уваги специфіку її діяльності, обумовлену трьома факторами – зовнішньополітичним, внутрішньополітичним та ментальним. Комплексний взаємозв'язок трьох факторів і сформував специфічний образ української дипломатії та дозволив побачити безпосередню діяльність українських постпредів у міжнародній організації.

Отже, у 1945–1991 рр. представники української дипломатії в ООН, приймаючи дипломатичні й тактичні рішення, продемонстрували не тільки уміння діяти у складних умовах, а й високий рівень відповідальності у роботі. Діяльність постпредів УРСР в ООН в окреслений період характеризувалась значним внеском у справу

збереження миру і безпеки, відстоювання свобод і прав представників інших націй й підготувала підґрунтя для дипломатії нової генерації.

Позиціонування Української РСР у системі ООН ідентифікувало її як представників української дипломатії, чий досвід заслуговує на увагу, а рушії зовнішньополітичних ініціатив в ООН на пам'ять нащадків.

Список використаних джерел

1. Турянський І. Цікаві факти про ООН / Ігор Турянський // Зовнішні справи. – 2015. – №12. – С.12–15.
2. Бруз В. С. Українська дипломатія в ООН // Науковий вісник ДАУ – 1998. – Вип.1. – С.100–103.
3. Бруз В. Дзеркало докорінних перетворень / Володимир Бруз // Політика і час. – 1995. – №6. – С.56.
4. Копійка В. Зовнішньополітична парадигма України: історія і сучасність // Віче. – 2015. – С.7.
5. Чекаленко Л. Українська дипломатія холодної війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://UA.ForeignAffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/artic>
6. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Зовнішня політика України, як предмет історичного аналізу: концептуальні підходи та перспективи // УДЖ. – 2001. – №4. – С.41–57.
7. Кальвокорреси П. Мировая политика 1945–2000: в 2-х кн. Кн.1 / Пер. с англ. / Питер Кальвокорреси. – М.: Международные отношения, 2003. – 624 с.
8. Gaddis J. L. The Cold War: a New History / J. L. Gaddis – New York: Penquin Books, 2006. – 352 p.
9. Кальвокорреси П. Мировая политика 1945–2000: в 2-х кн. Кн.1 / Пер. с англ. / Питер Кальвокорреси. – М.: Международные отношения, 2003. – 624 с.
10. Кочубей Ю. М. Імідж дипломата – імідж країни // Науковий вісник дипломатичної академії України. – 2003. – Вип.5. – С.31–33.
11. Кульчицька О. В. Участь української делегації у роботі конференції у Сан-Франциско 1945 р. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2016. Серія: Історія. – Вип.2. – Ч.3. – С.37–39.
12. Українська РСР на міжнародній арені: 36 документів і матеріалів. 1944–1961 рр. – К.: Вид-во політ. літератури, 1963.
13. Зленко А. М. Дипломатична служба УРСР [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т.2: Г–Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2004. – 688 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Dyplomata_sluzhba_URSР.
14. Советская внешняя политика в годы «холодной войны» (1945–1985). Новое прочтение / отв. ред. Л. Н. Нежинский. – М.: Международные отношения, 1995. – 152 с.
15. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.25. – Спр.427.
16. Кульчицька О. В. Позиція Української РСР щодо проблеми роззброєння на сесіях Генеральної Асамблеї ООН // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. Історія. – Вип.215. – Т.227. – С.55–59.
17. Українська РСР на міжнародній арені: 36. док і матеріалів 1971–1975 рр. – К., 1981.
18. Кульчицька О. В. Зовнішньополітичні пріоритети Української РСР на сесіях Генеральної Асамблеї ООН // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Історія. – Т.198. – Вип.186. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – С.13–17.
19. Бруз В. С. Роль української дипломатії в ліквідації расової системи апартеїду // Науковий вісник Дипломатичної Академії України. – 2007. – Вип.13. Зовнішня політика і дипломатія: історичний та сучасний вимір. – С.41–44.
20. Українська РСР на міжнародній арені: 36. док. і матеріалів. – К.: Вид-во політичної літератури України, 1984. – 548 с.
21. Українська РСР на міжнародній арені: 36. документів і матеріалів, 1981–1985 рр. – К.: Політвидав України, 1988. – 618 с.
22. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.25. – Спр.3024.
23. Зленко А. М. Украина, ООН, мировая дипломатия // Международная жизнь – 1990. – №11. – С.5–17.
24. Удовенко Г. Формування незалежної дипломатії / Геннадій Удовенко // Україна дипломатична. – К., 2016. – Вип.17. – С.53–70.
25. Бруз В. С. Роль ООН у врегулюванні міжнародних конфліктів і в боротьбі проти тероризму. – К.: «Експрес-Поліграф», 2010. – 224 с.

References

1. Turjans'kyj I. Cikavi fakty pro OON / Igor Turjans'kyj // Zovnishni spravy. – 2015. – №12. – S.12–15.
2. Bruz V. S. Ukrai'ns'ka dyplomatiya v OON // Naukovyj visnyk DAU – 1998. – Vyp.1. – S.100–103.
3. Bruz V. Dzerkalo dokorinnyh peretvoren' / Volodymyr Bruz // Polityka i chas. – 1995. – №6. – S.56.
4. Kopijka V. Zovnishn'opolitychna paradygma Ukrai'ny: istoriya i suchasnist' // Viche. – 2015. – S.7.
5. Chekalenko L. Ukrai'ns'ka dyplomatiya holodnoi' viny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://UA.ForeignAffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/artic>
6. Vidnjans'kyj S. V., Martynov A. Ju. Zovnishnja polityka Ukrai'ny, jak predmet istorичного analizu: konceptual'ni pidhody ta perspektyvy // UIZh. – 2001. – №4. – S.41–57.
7. Kal'vokoressi P. Mirovaja politika 1945 2000: v 2-h kn. Kn.1 / Per. s angl. / Piter Kal'vokoressi. – M.: Mezhdunarodnye otnoshenija, 2003. – 624 s.
8. Gaddis J. L. The Cold War: a New History / J. L. Gaddis – New York: Penquin Books, 2006. – 352 p.
9. Kal'vokoressi P. Mirovaja politika 1945– 2000: v 2-h kn. Kn.1 / Per. s angl. / Piter Kal'vokoressi. – M.: Mezhdunarodnye otnoshenija, 2003. – 624 s.
10. Kochubey Ju. M. Imidzh dyplomata – imidzh kraii'ny // Naukovyj visnyk dyplomatychnoi' akademii' Ukrai'ny. – 2003. – Vyp.5. – S.31–33.
11. Kul'chyc'ka O. V. Uchast' ukrai'ns'koi' delegacii' u roboti konferencii' u San–Francysko 1945 r. // Naukovi zapysky Ternopil's'kogo nacional'nogo pedagogicchnogo universytetu imeni Volodymyra Gnatjuka, 2016. Serija: Istorija. – Vyp.2. – Ch.3. – S.37–39.
12. Ukrai'ns'ka RSR na mizhnarodnij areni: Zb. dokumentiv i materialiv. 1944–1961 rr. – K.: Vyd–vo polit. literatury, 1963.
13. Zlenko A. M. Dyplomatychna sluzhba URSR [Elektronnyj resurs] // Encyklopedija istorii' Ukrai'ny. T.2: G–D / Redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in. NAN Ukrai'ny. Instytut istorii' Ukrai'ny. – K.: V–vo «Naukova dumka», 2004. – 688 s.: il. – Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Dyplomata_sluzhba_URSР.
14. Sovetskaja vneshnjaja politika v gody «holodnoj vojny» (1945–1985). Novoe prochtenie / otv. red. L. N. Nezhinskij. – M.: Mezhdunarodnye otnoshenija, 1995. – 152 s.
15. CDAGO Ukrai'ny. – F.1. – Op.25. – Spr.427.
16. Kul'chyc'ka O. V. Pozycja Ukrai'ns'koi' RSR shhodo problemy rozzbrojennja na sesijah General'noi' Asamblei' OON // Naukovi pracj: naukovo–metodychnyj zhurnal. – Mykolai'v: Vyd–vo ChDU im. Petra Mogyly, 2014. Istorija. – Vyp.215. – T.227. – S.55–59.
17. Ukrai'ns'ka RSR na mizhnarodnij areni: Zb. dok i materialiv 1971–1975 rr. – K., 1981.
18. Kul'chyc'ka O. V. Zovnishn'opolitychni priorytety Ukrai'ns'koi' RSR na sesijah General'noi' Asamblei' OON // Naukovi pracj: Naukovo–metodychnyj zhurnal. Istorija. – T.198. – Vyp.186. – Mykolai'v: Vyd–vo ChDU im. Petra Mogyly, 2012. – S.13–17.
19. Bruz V. S. Rol' ukrai'ns'koi' dyplomatii' v likvidacii' rasovoi' systemy apartei'du // Naukovyj visnyk Dyplomatychnoi' Akademii' Ukrai'ny. – 2007. – Vyp.13. Zovnishnja polityka i dyplomatiya: istorичnyj ta suchasnyj vymir. – S.41–44.
20. Ukrai'ns'ka RSR na mizhnarodnij areni: Zb. dok i materialiv. – K.: Vyd–vo politychnoi' literatury Ukrai'ny, 1984. – 548 s.
21. Ukrai'ns'ka RSR na mizhnarodnij areni: Zb. dokumentiv i materialiv, 1981–1985 rr. – K.: Polityvdav Ukrai'ny, 1988. – 618 s.
22. CDAGO Ukrai'ny. – F.1. – Op.25. – Spr.3024.
23. Zlenko A. M. Ukraina, OON, mirovaja dyplomatiya // Mezhdunarodnaja zhizn' – 1990. – №11. – S.5–17.
24. Udovenko G. Formuvannja nezaleznoi' dyplomatii' / Gennadij Udovenko // Ukrai'na dyplomatychna. – K., 2016. – Vyp.17. – S.53–70.
25. Bruz V. S. Rol' OON u vreguljuvanni mizhnarodnyh konfliktiv i v borot'bi proty terorizmu. – K.: «Ekspres–Poligraf», 2010. – 224 s.

Kylchitska O. V., PhD in historical sciences, associate professor, doctoral student, Zaporizhzhya National University (Ukraine, Zaporizhzhya), olenakulchitska@rambler.ru

Ukrainian SSR at the UN in 1945–1991: a conceptual approach

The problem of the Ukrainian SSR activities at the UN in the 1945–1991 is not new, but rather relevant, as the effective cooperation of the Ukrainian SSR representatives at the UN at the defined period was characterized by a significant

contribution to the protection of peace and collective security, vindication oftherights and freedom of other nations, the diplomacy of the new generation.

The article proposes a conceptual approach to the activities of Ukrainian SSR at the UN in the specified period. The author states that such approach should be considered in the context of international relations development and through the prism of the USSR foreign policy. At the same time, it should consider the foreign policy components of the Ukrainian SSR diplomacy which directed its activities at the defence of its own interests as well as the interests of other UN–member countries.

The author outlines the main factories determining the specifics of the Ukrainiandyplomacy during the period and offers the division into periods which allowed to the author reviews the functioning of the Ukrainian diplomacy and highlights the main activity areas that indicated the Republic's contribution to the solution of important questions of the international development.

She particularly emphasizes the active struggle of Ukrainian diplomats against the arms race and their support of other nations in their anticracist agenda. In conclusion the author stresses the need for the study of Ukrainian diplomacy's positive experience of the previous years for the contemporaries.

Keywords: UN, Ukrainian diplomacy, experience.

* * *

УДК 908 (477.7)«1940–2016»

Рябчикова Н. І.,
здобувач кафедри історії України, Інститут історії, політології та права Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського (Україна, Миколаїв), natali.riabchikova@gmail.com

Діяльність громадських організацій півдня України зі збереження історичної спадщини в 1960–х – на початку 1990–х років

Стаття містить аналіз діяльності Одеської, Миколаївської та Херсонської обласних організацій Українського товариства охорони пам'яток історії та культури як складової красназвочного руху на півдні України в 1966–на початку 1990 рр., проведений на основі історіографічних напрацювань даного періоду, наукових і науково–популярних публікацій, публіцистичних видань, архівних матеріалів. Авторка прослідковує головні напрямки діяльності даних організацій, зокрема організаційний, пропагандистський, науково–дослідницький, визначає роль Одеської, Миколаївської, Херсонської організацій УТОПК у виявленні, охороні і використанні пам'яток історії та культури, підкреслює їх вагомий внесок у вивчення та популяризацію історії краю, справу об'єднання науковців, працівників архівів, музеїв та громадськості для збереження історичної та культурної спадщини, наголошує на важливості вивчення цієї діяльності сучасними дослідниками.

Ключові слова: красназвочний рух, товариство охорони пам'яток історії та культури, народний університет, лекторії, бюро пропаганди, громадський музей, охоронні розкопки, громадська інспекція з охорони пам'яток.

Політичні та економічні потрясіння першої половини ХХ століття на території України спричинили руйнування значної кількості пам'яток історії та архітектури, решта знаходилась у незадовільному стані; відсутність цілеспрямованої роботи серед населення з формування відповідального ставлення до пам'яток минулого поставили під загрозу збереження історичної спадщини в країні – надбання її матеріального та духовного спадку. Для розв'язання проблем, які виникли, потрібно було об'єднати зусилля науковців і широких кіл громадськості. Тому в 1960–х роках виникла потреба в організації, яка взяла б на себе функції виявлення, охорони і використання пам'яток історії та культури, що стало передумовою створення Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Особливо важливим таким кроком був для Одеської, Миколаївської та Херсонської областей, тому що на їх території знаходиться велика кількість пам'яток скіфської культури, античності, козацької старовини та ін., збереженню та вивченню яких до того часу не надавалось належної уваги.